

SAVEZ SLIJEPIH
CRNE GORE

FINALNI IZVJEŠTAJ

**Posmatranje vanrednih parlamentarnih
izbora 11. juna 2023. godine**

Podgorica, 17. 10. 2023. godine

**Ovo posmatranje sprovedeno je uz finansijsku i tehničku
podršku Nacionalnog demokratskog instituta (NDI).
Nalazi finalnog izvještaja pripadaju Savezu slijepih Crne Gore
i ne moraju odražavati nužno stav NDI-a, donatora ili Vlade SAD.**

Sažetak

Savez slijepih Crne Gore je 11. juna 2023. godine po prvi put sistematski nadgledao pristupačnost biračkih mjesta na izborni dan u sve tri regije Crne Gore.

Posmatranje je pokazalo da osobama s invaliditetom u toku izbornog dana nije bilo omogućeno dostojanstveno, samostalno i tajno ostvarivanje biračkog prava.

Pravni okvir garantuje nesmetano ostvarivanje prava glasa osobama s invaliditetom i uklanjanje svih barijera, no nalazi posmatranja potvrđuju kako se on vrlo sporadično sprovođi što je dovelo do diskriminacije osoba s invaliditetom na izborni dan.

Crna Gora je jedna od rijetkih država u regionu čiji pravni okvir reguliše glasanje osoba s invaliditetom na izborni dan, kako bi im se pružili jednaki uslovi za ostvarivanje biračkog prava i to je veoma pohvalno. U tom smislu, cilj posmatranja bio je utvrditi u kojoj se mjeri poštuju pozitivni zakonski propisi, a posebno Pravila o određivanju i uređenju biračkih mjesta i o mjerama kojima se obezbjeđuje tajnost glasanja i Pravila o jedinstvenim standardima za izborni materijal koja je Državna izborna komisija usvojila, a koja su obavezna za sve opštinske izborne komisije i biračke odbore.

Savez slijepih je o procesu mjerenja upoznao i Državnu izbornu komisiju, koja je donijela odluku da posmatrači/ice moraju upitati birački odbor da izvrše mjerenja i da ne ometaju izborni proces na biračkom mjestu.

Na izborni dan, 50 posebno obučeni mobilni posmatrača/ice obišlo je 505 biračkih mjesta u 20 opština u cilju prikupljanja podataka u pogledu pristupačnosti biračkih mjesta i izbornog materijala osobama s invaliditetom. Monitoring je vršen u pet kategorija i to: okolina biračkog mjesta (parking), prilaz biračkom mjestu, ulazni prostor u biračko mjesto, rad biračkog odbora i uređenost prostorije biračkog mjesta u odnosu na fizičku pristupačnost i izborni materijal.

Unutar biračkog mjesta, posmatrači/ice su vršili mjerenja, kako širine ulaznih vrata, tako i visine praga, visine niže police u kabini, kao i glasačke kutije i to nesmetano tokom cijelog izbornog dana. Važno je istaći da podaci nijesu uzeti na osnovu iskaza članova/ica biračkih odbora, niti na osnovu slobodne procjene posmatrača/ica, već utvrđenim postupkom mjerenja.

Posmatrači/ce su svoje nalaze dostavljali Pozivnom centru koji je vršio provjeru i analizu podataka i o istima obavještavao javnost. Nalazi posmatranja pokazuju sljedeće:

Okolina biračkog mjesta

Okolina biračkog mjesta u najvećoj mjeri nije bila pristupačna za osobe s invaliditetom. Čak 87,3% posmatranih biračkih mjesta nije bilo u potpunosti pristupačno, odnosno parking se nije nalazio u neposrednoj blizini, nije bio označen znakom pristupačnosti i nije bio adekvatnih dimenzija, a u okolini biračkih mjesta je bilo nepropisno parkiranih automobila koji su blokirali pristup osobama s invaliditetom.

Prilaz biračkim mjestima

Otežan je bio i prilaz biračkim mjestima, koji je bio nepristupačan na 57,6% posmatranih biračkih mjesta što znači da je ivičnjak, ukoliko je postojao, bio viši od propisanih 2 cm, te su postojale druge prepreke za pristup u vidu postavljenih betonskih stubića, žardinjera i slično.

Ulazni prostor u biračko mjesto

Ulaz u biračka mjesta u potpunosti je bio pristupačan za osobe s tjelesnim invaliditetom na 32,3% posmatranih biračkih mjesta. U ulaznim prostorima koji nijesu bili ravni, u čak 63% nije bilo rampe ili je ista postojala sa nagibom višim od 8%, uz prisustvo stepenika/ca, što je onemogućavalo nesmetan pristup biračkim mjestima. Ni lokacije za biračka mjesta nijesu adekvatno birane, jer ulazni prostor u biračka mjesta u potpunosti nije bio pristupačan na 83,8% od ukupno 505 posmatranih biračkih mjesta što pokazuje da lokacije ovih biračkih mjesta nijesu pažljivo odabrane, jer ulaz nije bio ravan, niti je imao adekvatnu rampu.

Hodnici su na 96,2% posmatranih biračkih mjesta bili adekvatne širine od minimalno 120 cm, te je na taj način bilo omogućeno nesmetano kretanje osoba s invaliditetom kroz hodnike. Međutim, na trećini biračkih mjesta, prag na ulaznim vratima je bio viši od 2 cm.

Opštinske izborne komisije uglavnom nijesu odabrale pristupačne lokacije za biračka mjesta, niti su uredile biračka mjesta tako da osobe s invaliditetom mogu samostalno da pristupe istima, te su grubo prekršile i podzakonska akta donešena od strane Državne izborne komisije. Ovaj segment pokazuje da Ministarstvo unutrašnjih poslova prilikom predlaganja potencijalnih biračkih mjesta, a predstavnici/ce opštinskih izbornih komisija prilikom određivanja potencijalnih biračkih mjesta ne vode računa o propisanim elementima pristupačnosti.

Rad biračkih odbora

Posmatranje je pokazalo djelimična nepoštovanja propisanih procedura uz izostanak učesća osoba s invaliditetom u sastavu biračkih odbora.

Prema informacijama dobijenim od strane biračkih odbora, 99,4% posmatranih biračkih mjesta otvoreno je na vrijeme u 7.00h ujutru. Posmatrači/ce su izvijestili/e kako članovi/ice biračkih odbora nijesu imali propisno istaknute akreditacije na 28,3% posmatranih biračkih mjesta, a na 19% posmatranih biračkih mjesta koristio se telefon, iako je Zakonom izrazito zabranjeno korišćenje telefona, računara, tableta na biračkim mjestima. Tokom identifikacije birača/ica, birački odbor je naglas izgovarao njihovo ime i prezime na 3,8% posmatranih biračkih mjesta.

Posmatranje je pokazalo djelimična nepoštovanja propisanih procedura uz izostanak učesća osoba s invaliditetom u sastavu biračkih odbora.

Prema informacijama dobijenim od strane biračkih odbora, 99,4% posmatranih biračkih mjesta otvoreno je na vrijeme u 7.00h ujutru. Posmatrači/ce su izvijestili/e kako članovi/ice biračkih odbora nijesu imali propisno istaknute akreditacije na 28,3% posmatranih biračkih mjesta, a na 19% posmatranih biračkih mjesta koristio se telefon, iako je Zakonom izrazito zabranjeno korišćenje telefona, računara, tableta na biračkim mjestima. Tokom identifikacije birača/ica, birački odbor je naglas izgovarao njihovo ime i prezime na 3,8% posmatranih biračkih mjesta.

Kretanje osoba s invaliditetom unutar biračkih mjesta i glasanje

Biračka mjesta nijesu bila uređena tako da omogućavaju samostalno i nesmetano kretanje osoba s invaliditetom i glasanje. Samo 21,4% od posmatranih biračkih mjesta je u potpunosti pristupačno osobama oštećenog vida što znači da su na ovim biračkim mjestima bila dostupna dva šablona za glasanje i dvije brošure na Brajevom pismu, da su isti bili dostupni zajedno s ostalim biračkim materijalom na stolu biračkog odbora, te da su etison trake pravilno postavljene.

Etison trake, koje treba da budu u kontrastu od boje poda, u čak 66,5% posmatranih biračkih mjesta nijesu bile postavljene čime na ovim biračkim mjestima nije omogućeno samostalno kretanje osoba potpuno i djelimično oštećenog vida.

Šablon za glasanje koji omogućava tajnost glasanja osoba oštećenog vida pratio je izgled glasačkog listića i bio je izrađen je od čvršćeg materijala sa prorezima za glasanje. Dva šablona za glasanje su bila dostupna na 95,8% biraćkih mjesta. Međutim, na čak 37,4% biraćkih mjesta šabloni nijesu bili na stolu sa drugim izbornim materijalom.

Kako bi svaka osoba oštećenog vida mogla da se upozna sa sadržajem glasaćkog listića, na svakom biraćkom mjestu su se trebale naći dvije brošure na Brajevom pismu, što je uglavnom ispoštovano i to na 93,5% od posmatranih biraćkih mjesta.

Vezano za glasanje osoba nižeg rasta i korisnika/ca invalidskih kolica, 52,3% od posmatranih biraćkih mjesta bilo je u potpunosti pristupaćno, što znaći da je niža polica za glasanje bila pravilno postavljena, te da visina glasaćke kutije nije prelazila propisanih 85cm.

Uz analizu izvještaja sa terena, Pozivni centar Saveza je primao i prijave nepravilnosti od strane osoba s invaliditetom o eventualnim kršenjima njihovih prava na izborni dan, u periodu od 07.00 - 21.00h. Tokom dana prijave su evidentirane od strane četiri osobe s invaliditetom. Imajući u vidu da je ovo treći izborni ciklus u 2023. godini, a u pojedinim gradovima, njih 14, čak četvrti izborni ciklus od oktobra 2022. godine, ne iznenađuje mali broj prijavljenih nepravilnosti od strane osoba s invaliditetom. Ova situacija govori da su osobe s invaliditetom obeshrabrene da prijave nepravilnosti, što je posljedica dugotrajnog nerješavanja problema pristupaćnosti biraćkih mjesta. U okviru prijavljenih nepravilnosti evidentirana je neinformisanost članova/ica biraćkih odbora, što govori o potrebi obavezne edukacije istih s obzirom na to da sprovode izborne radnje tokom izbornog dana.

Savez slijepih Crne Gore će svim zainteresovanim osobama s invaliditetom u postizbornom periodu omogućiti besplatnu pravnu podršku u vidu podnošenja tužbi.

Posmatranje je izvršeno u okviru projekta Posmatranje vanrednih Parlamentarnih izbora 11. juna 2023. godine. Projekat je sproveden imajući u vidu dva cilja: prikupljanje i analizu podataka o pristupačnosti biračkih mjesta i izbornog materijala na izborni dan i zagovaranje unapređenja za ravnopravnije učestvovanje osoba s invaliditetom u izbornim procesima.

Na osnovu nalaza posmatranja, glavna preporuka je da se započne proces sveobuhvatne izborne reforme, odmah nakon uspostavljanja novog saziva Skupštine, kako bi se osiguralo puno ostvarivanje prava osoba s invaliditetom. Dati prioritet depolitizaciji izborne administracije na svim nivoima i omogućiti adekvatno sprovođenje izbornih procesa od strane izbornih tijela. Neophodno je obezbijediti i osigurati svrsishodno učešće organizacija osoba s invaliditetom u procesu izborne reforme.

Kako bi se unaprijedilo postojeće stanje, neophodno je uspostavljanje kvalitetnije komunikacije i međusobnih obaveza između organa za sprovođenje izbora. Obavezan rad na podizanju svijesti o pravima osoba s invaliditetom i važnosti sveobuhvatne pristupačnosti u odnosu na: službene prostorije, organizovanje događaja, kreiranje i objavljivanje informacija.¹

¹Detaljnije u nastavku, Preporuke

Stoga pozivamo sve institucije/organizacije da u saradnji sa Savezom i ostalim organizacijama civilnog društva, sistemski i kontinuirano implementiraju preporuke u okviru izborne i drugih neophodnih reformi kako bi se ostvarila sva ustavom zagarantovana prava osoba s invaliditetom.

Zahvaljujemo se svim akterima izbornog procesa koji su doprinijeli da se sistematično posmatranje izbornog dana vezano za ostvarivanje biračkog prava osoba s invaliditetom, po prvi put sprovede u Crnoj Gori.

Preporuke

Na osnovu nalaza posmatranja, donosimo sljedeće preporuke za unapređenje učešća OSI u izbornim procesima.

Skupština

- Započeti proces sveobuhvatne izborne reforme odmah nakon uspostavljanja novog saziva kako bi se osiguralo puno ostvarivanje izbornih prava OSI.
- Dati prioritet profesionalizaciji u vidu depolitizacije izborne administracije na svim nivoima kako bi se osigurao profesionalni rad OIK i BO u skladu sa zakonskim i podzakonskim aktima.
- Članovi/ice BO da pohađaju obavezujuće obuke, uz dobijanje sertifikata.

- Članovi/ice BO mogu biti samo osobe koje posjeduju sertifikat sa obuke.
- Dati prioritet uspostavljanju mehanizama odgovornosti za kršenje izbornih zakona i podzakonskih akata, uključujući i one koji utiču na zaštitu prava OSI.
- Osigurati svrsishodno učešće organizacija OSI u procesu izborne reforme.
- Osigurati transparentnost utrošenih državnih sredstava tokom izbornog procesa.
- Osigurati prevod na znakovni jezik skupštinskih zasjedanja.

Vlada

- Učiniti obaveznim učešće svih relevantnih državnih institucija u procesu izborne reforme s preciznim obavezama zaštite i promocije izbornih prava OSI.
- Osigurati prevod na znakovni jezik sjednica Vlade.
- Osigurati finansijska sredstva za prevod na znakovni jezik za TV koje koriste sredstva državnog budžeta – RTCG.
- Osigurati odgovarajuća finansijska sredstva za omogućavanje potpuno pristupačnih BM i izradu biračkog i glasačkog materijala.

- Osigurati efektivan rad Savjeta za prava OSI kako bi se osiguralo donošenje konkretnih mjera za unapređenje položaja OSI od strane državnih institucija i njihovo sprovođenje.
- Učiniti objekte, među kojima zgrade javnih institucija, škole, objekte lokalne samouprave i slično koje se često koriste kao BM, potpuno pristupačnim.

DIK

- Osigurati transparentnost utrošenih sredstava namijenjenih pristupačnosti BM.
- Podići svijest javnosti o važnosti izbornih prava OSI kroz rad i komunikacione kanale.
- Osigurati bolju komunikaciju između DIK, OIK i BO u vezi s potpunom pristupačnošću OSI.
- Ojačati znanje OSI o izbornim pravima putem edukativnih materijala i kampanja.
- Izraditi materijale za edukaciju birača/ica u pristupačnim formatima.
- Osigurati da veb sajt DIK prati Smjernice za e-pristupačnost, te tako bude pristupačan svim korisnicima/ama s invaliditetom.

- Redovno sprovoditi obavezujuće obuke za članove/ce svih OIK-a i biračkih odbora o biračkim pravima OSI i pristupačnosti BM i glasačkog materijala.

OIK

- Striktno slijediti odredbe koje je DIK usvojio u vezi s izbornim postupcima OSI.
- Unaprijediti proces izbora i uvesti kriterijume za izbor potpuno pristupačnih BM.
- Izraditi materijale za edukaciju birača/ica u pristupačnom format.
- Unaprijediti plan i program obuke za članove/ice BO, uključujući fokus na biračka prava OSI i učiniti pohađanje obaveznim.
- U potpunosti se pridržavati zakonskih i podzakonskih akata u odnosu na uređenje BM i glasanje OSI.

Političke stranke

- Podići svijest o pravima OSI i važnosti sveobuhvatne pristupačnosti u odnosu na: službene prostorije, organizaciju događaja, kreiranje i objavljivanje informacija.

- Uvesti politike i interne akte koji osiguravaju svrsishodnu zastupljenost OSI u strankama, uključujući i u tijelima odlučivanja.
- U predizborne programe uključiti pitanja relevantna za glasače/ice s invaliditetom.
- Sprovoditi predizborne kampanje uz osiguravanje prevoda na znakovni jezik.

Organizacije civilnog društva - OCD

- Koristiti stručnost organizacija civilnog društva koje se bave pitanjima OSI i podržavati njihov rad.
- Uključiti izborna prava OSI u procese zagovaranja sveobuhvatne izborne reforme.

Mediji

- Ulagati u izgradnju kapaciteta medijskih predstavnika/ca-producenata/tkinja, novinara/ki, voditelja/ki – o pravima OSI kako bi se uklonilo stereotipno izvještavanje o pitanjima OSI.
- Osigurati zastupljenost OSI u različitim društveno-političkim područjima kao što su politika, ekonomija, izbori i donošenje odluka.
- Osigurati prevod izbornih debata i vijesti na znakovni jezik.

Donatori

- Osigurati adekvatno i kontinuirano finansiranje organizacija civilnog društva koje se bave pravima OSI kako bi se omogućilo dugoročno zagovaranje unapređenja njihovih političkih prava.

Riječ predsjednika Saveza slijepih Crne Gore

Poštovani/e,

Nakon godina rada na poboljšanju stanja u oblasti političkog i javnog učešća osoba s invaliditetom, ogromno je zadovoljstvo što smo na vanrednim parlamentarnim izborima po prvi put u Crnoj Gori sproveli prvo sistematsko nadgledanje izbornog dana u cilju procjene mogućnosti ostvarivanja biračkog prava osoba s invaliditetom.

Osobe s invaliditetom, baš kao i drugi građani/ke Crne Gore, imaju biračko pravo, izražavaju slobodnu volju i biraju svoje predstavnike/ce. Međutim, izostavljanje mnogih elemenata pristupačnosti, kako u odnosu na okruženje, tako i na informacije, onemogućavaju osobe s invaliditetom da ostvare biračko pravo ravnopravno i jednako, kao i ostali građani/ke Crne Gore.

Iz tih razloga je potrebno osigurati puno poštovanje propisanih zakonskih i podzakonskih normi, te omogućiti da osobe s invaliditetom slobodno, samostalno i tajno izraze svoju izbornu volju bez bilo kakvog oblika diskriminacije.

U procesu posmatranja izbornog dana, značajnu i vrlo važnu ulogu imali su izborni posmatrači/ce, kojima se posebno zahvaljujemo na doprinosu. Svojim učešćem, ozbiljnim pristupom, zalaganjem i političkom nepristrasnošću, upravo su posmatrači/ce dali svoj lični doprinos da se procijeni trenutno stanje ostvarivanja prava glasa naših sugrađana/ki s invaliditetom.

Doprinos cjelokupnoj posmatračkoj misiji dali su i operateri u Pozivnom centru, njih 8 koji su na dan održavanja izbora veoma posvećeno i kontinuirano prikupljali i strukturirali podatke pristigle sa terena, a koji su nakon pomenutog analizirani od strane projektnog tima i korišćeni u cilju kreiranja saopštenja za javnost, preliminarne ocjene izbornog dana i završnog izvještaja koji je pred Vama.

Ovo je kako za Savez slijepih kao nosioca projekta, tako i za posmatračice/ice, operatere/ke koji su cjelodneвно bili angažovani u prikupljanju i analizi pristiglih podataka sa terena, bio veliki i odgovoran posao. Ne manje važan, bio je doprinos i Državne izborne komisije koja je kroz svoje djelovanje i donošenje važne odluke omogućila da mobilni posmatrači/ce nesmetano sprovode predviđena mjerenja unutar biračkih mjesta, čime je pokazala visok nivo profesionalnosti i razumijevanja ovog važnog postupka. Pomenuti podaci, koji su vam dostupni u ovom izvještaju, od nemjerljivog su značaja kako za kreiranje što kvalitetnije analize tako i objektivnog sagledavanja stanja sa terena, te izradu preporuka u odnosu na neophodnu izbornu reformu.

Nadam se da će nadležne institucije, a naročito izborna administracija preuzeti konkretne korake u sprovođenju neophodnih izbornih reformi u cilju unapređenja trenutnog stanja uzimajući u obzir nalaze i preporuke iz ovog izvještaja. Ovom prilikom zahvaljujem Nacionalnom demokratskom institutu na tehničkoj i finansijskoj podršci ovom projektu.

Andrija Samardžić, predsjednik Saveza slijepih Crne Gore

Sadržaj:

PREPORUKE.....	8
SKRAĆENICE.....	17
1. PARLAMENTARNI IZBORI 2023. GODINE- OSNOVNE INFORMACIJE	18
2. UVOD.....	20
3. PRAVNI OKVIR.....	23
3.1. Međunarodni pravni okvir.....	23
3.2. Domaći pravni okvir.....	25
4. ORGANI ZA SPROVOĐENJE IZBORA.....	31
5. METODOLOGIJA ZA POSMATRANJE IZBORNOG DANA SA STANOVIŠTA PRISTUPAČNOSTI ZA OSI U CRNOJ GORI.....	33

5. METODOLOGIJA ZA POSMATRANJE IZBORNOG DANA SA STANOVIŠTA PRISTUPAČNOSTI ZA OSI U CRNOJ GORI.....	33
6. REZULTATI.....	37
6.1. ANALIZA PRAVNOG OKVIRA.....	37
6.2. IZBORNI DAN.....	38
6.2.1. Okolina BM.....	39
6.2.2. Prilaz BM.....	39
6.2.3. Ulazni prostor u BM.....	40
6.2.4. Informacije o biračkim mjestima i biračkim odborima	42
6.2.5. Kretanje i uređenost BM.....	43
7. PRIJAVLJENE NEPRAVILNOSTI OD STRANE OSI...	45
ZAKLJUČAK.....	47
IZRAZI ZAHVALNOSTI.....	48
O SAVEZU SLIJEPIH CRNE GORE.....	48

Skraćenice

BM - biračko mjesto

BO - birački odbor

BSI - birači/ice s invaliditetom

DIK - Državna izborna komisija

MUP - Ministarstvo unutrašnjih poslova

OIK – Opštinska izborna komisija

OOV - osobe oštećenog vida

OSI - osobe s invaliditetom

SSCG - Savez slijepih Crne Gore

1. Parlamentarni izbori 2023. godine - Osnovne informacije

Vanredni prijevremeni parlamentarni izbori u Crnoj Gori održani su 11. juna 2023. godine. Tadašnji predsjednik Crne Gore, Milo Đukanović, je u martu 2023. raspustio parlament i narednog dana raspisao vanredne izbore za 11. jun. O osporavanju ustavnosti predsjedničkog Ukaza o raspisivanju prijevremenih izbora u aprilu je odlučivao Ustavni sud, ali nije uspio donijeti odluku zbog izjednačenog broja glasova. Još jedno osporavanje ustavnosti vezano za izmjenu Zakona o predsjedniku iz 2022. godine, koje je dalo osnov za raspuštanje parlamenta, jednoglasno je potvrđeno na sjednici Ustavnog suda, koja je održana 27. juna 2023. godine.

Na izborima birao se 81 član/ica parlamenta na mandat koji traje četiri godine. Izbori su se vršili po proporcionalnom sistemu sa zatvorenim kandidatskim listama u jednoj izbornoj jedinici.

Izborna administracija sastoji se od tri nivoa, Državna izborna komisija (DIK), 25 opštinskih izbornih komisija (OIK) i birački odbori (BO). I DIK i OIK su stalna tijela sa četvorogodišnjim mandatom. Za ove izbore formirano je 1.157 biračkih mjesta (BM). BO koje isključivo čine predstavnici/ce parlamentarnih političkih partija i opunomoćeni predstavnici/ce izbornih lista imenovani su do 31. maja.

Pravo glasa imaju svi građani sa navršenih 18 godina koji imaju prebivalište u zemlji najmanje dvije godine prije izbornog dana. Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) sastavlja birački spisak. U birački spisak zaključen 31. maja 2023. godine upisano je 542 468 birača/ica. Birači/ice su mogli provjeriti na kojem BM glasaju posredstvom aplikacije birači.me.²

Svi birači/ce sa pravom glasa mogli su se kandidovati. Političke stranke, koalicije i grupe birača mogle su da imenuju kandidate kao dio zatvorene partijske liste, od kojih je za svaku bilo potrebno 4.338 potpisa podrške. Za parlamentarne izbore, DIK je provjerio valjanost predloženih listi u smislu poštovanja kvote od 30 odsto za manje zastupljen pol i potpisa podrške listama. Birači/ce mogli su da provjere svoja imena, odnosno podršku određenoj listi na internet stranici DIK.³ Na ovim parlamentarnim izborima učestvovalo je 15 izbornih lista koje su potvrđene od strane DIK.

Liste kandidata imale su pravo na dodjelu mandata ako dobiju najmanje 3 procenta važećih glasova. Preferencijalna pravila se primjenjuju za liste koje predstavljaju nacionalne manjine koje ne čine više od 15 posto ukupnog stanovništva. Kampanja putem medija je počela nakon utvrđivanja izbornih lista, koje su potvrđene od strane DIK 22. maja 2023.

Do momenta pisanja izvještaja, konačni rezultati izbora nijesu utvrđeni od strane Državne izborne komisije.

² <http://xn--birai-kya.me/>

³ <https://provjeripotpis.me/>

2. Uvod

Osobe sa invaliditetom (OSI) širom Crne Gore ostvaruju svoje biračko pravo. No, postavlja se pitanje može li se njihovo biračko pravo ostvariti prema temeljnim međunarodnim standardima glasanja i domaćem zakonodavstvu u smislu samostalnog i tajnog glasanja?

Ustav Crne Gore garantuje opšte i jednako biračko pravo za sve njene državljane i tajno glasanje. Pravo na politički i javni život zajednice OSI regulisano je brojnim pozitivnopravnim aktima koje je Crna Gora donijela ili ratifikovala, a uključuje aktivno i pasivno biračko pravo OSI.

OSI, građani/ke Crne Gore, nedovoljno učestvuju u političkom životu. Što se tiče aktivnog biračkog prava u Crnoj Gori, tek treba obezbijediti adekvatne uslove za samostalno i tajno glasanje ove populacije.

Tradicionalno, OSI još uvijek nisu samostalne tokom glasanja, budući da često zavise od drugih ljudi, pa stoga imaju ograničeno samostalno donošenje odluka. OSI se oslanjaju na članove porodice koji često utiču na njihovu volju, čime se ugrožavaju načela samostalnosti i tajnosti tokom glasanja.

Iako nedovoljno uključene u polje političkog i javnog života, osobe oštećenog vida (OOV) pokazuju veliki interes za sam čin glasanja na izborima. Ono što OOV koči da se aktivnije uključe u javnu scenu zapravo su predrasude društva, brojne fizičke i nematerijalne prepreke koje ih zadržavaju unutar svojih domova.

Do 2014. godine OSI su uglavnom, ako su glasale na izborima, to činile uz pomoć asistenta, te glasanjem pismom, od kuće. Od 2013. godine, kada su prvi put pilotirani na predsjedničkim izborima, OOV imaju priliku glasati putem šablona za glasanje. Propisivanje i primjena šablona za samostalno i tajno glasanje OOV kroz Zakon o izboru odbornika i poslanika 2014. godine je nešto što je vrlo pohvalno, napredno i u skladu sa pravnim standardima i praksom razvijenih zemalja. Međutim, tokom predsjedničkih izbora u Crnoj Gori 15. aprila 2018. godine, primjena spomenutog šablona pokazala je ozbiljne nedostatke, koji su zahtijevali poboljšanja.⁴

U skladu sa postojećim zakonodavstvom i međunarodno preuzetim obavezama Crne Gore, a u cilju unapređenja uslova za nezavisno, tajno i dostojanstveno učešće OSI u izbornom procesu, prvenstveno kroz pristupačnost biračkih mjesta, procedura i glasačkog materijala, Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore i Savez slijepih Crne Gore (SSCG) u saradnji sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori izradili su Smjernice⁵ koje su korišćene za iniciranje izmjena podzakonskih akata DIK koji su obavezujući za sve opštinske izborne komisije u svim izbornim ciklusima: lokalnim, predsjedničkim i parlamentarnim.

Uprkos relativno adekvatnoj zakonskoj regulativi i kontinuiranim inicijativama koje su upućivane u susret svakom izbornom procesu, uslovi za OSI nisu bili adekvatni ni tokom Predsjedničkih izbora održanih 19. marta 2023. godine.

⁴ Detaljnije na: <https://ss-cg.org/?p=4028>

⁵ <https://disabilityinfo.me/ljudska-prava/item/1354-smjernice-za-unapredjenje-pristupacnosti-izbornog-procesa-za-osobe-s-invaliditetom-osi>

Prema izvještajima domaćih i međunarodnih posmatračkih misija, situacija na BM bila je uglavnom nezadovoljavajuća⁶ što se ogleda u činjenici da je veliki broj BM, iako se nalaze u javnim objektima i objektima u javnoj upotrebi, potpuno nepristupačan (primjer: nedostatak parking mjesta, stepenice na ulazu, uski ulazni prostor, dvokrilna vrata s jednim zatvorenim). Što se tiče unutrašnjosti BM, iako ih je osigurala DIK, šablona za glasanje nije bilo na svim BM. Nadalje, glasačke kutije nisu bile postavljene na nižoj visini, tako da neke kategorije BSI nisu mogle samostalno ubaciti svoj glasački listić i tako osigurati tajnost glasanja, a na velikom broju BM nije bilo ni niže police u glasačkoj kabini, niti etison traka za samostalno kretanje OOV na BM.

Pojedini članovi BO su kao obrazloženje navodili da na BM nema OSI i da uglavnom glasaju putem pisma i/ili da će im pomoći ako se pojave. Kako ne postoji centralni registar OSI, zanimljivo je da članovi/ice BO tvrde da znaju nešto što država Crna Gora ne zna, te da imaju evidenciju OSI na BM.

Posmatranje izbornog dana u odnosu na poštovanje elemenata pristupačnosti za OSI vrlo je važno za prikupljanje i analizu podataka vezanih uz trenutno stanje, objektivno izvještavanje i davanje preporuka za unapređenje. Kako bi procijenio pristupačnost BM koja je direktno vezana uz mogućnost ostvarivanja biračkog prava OSI, SSCG odlučio je sprovesti sistematsko posmatranje s naglaskom na OSI.

⁶ Detaljnije na: <https://www.osce.org/odihr/elections/montenegro/537026>.

3. Pravni okvir

Pravo na uključivanje u politički i javni život zajednice OSI, regulisano je mnogim pozitivno-pravnim dokumentima koje je Crna Gora donijela ili ratifikovala, a ono obuhvata i uključuje kako aktivno, tako i pasivno biračko pravo OSI.

3.1. Međunarodni pravni okvir

Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda⁷ određuje u članu 14 da se uživanje prava i sloboda obezbjeđuje bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost s nekom nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status. Protokol broj 12 uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda određuje u članu 1 da niko ne smije biti diskriminisan od strane javnih tijela na bilo kojoj navedenoj osnovi.

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima OSI koju je Crna Gora ratifikovala 2009⁸, bavi se svim segmentima života OSI.

Konvencija obavezuje države potpisnice da priznaju da su sve osobe jednake pred zakonom i imaju pravo na jednaku zaštitu pred zakonom i uživanje jednakih blagodeti zakona, bez ikakvih diskriminacija. Takođe, zabranjuje bilo kakvu diskriminaciju po osnovu invalidnosti i garantuju svim OSI jednaku i efektivnu pravnu zaštitu od diskriminacije po bilo kom osnovu. Da bi promovisale ravnopravnost i ukinule diskriminaciju, države potpisnice treba da preduzmu sve odgovarajuće korake kako bi osigurale pružanje razumnih adaptacija.⁹

⁷ <https://www.ombudsman.co.me/Propisi.html>

⁸ *Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima lica sa invaliditetom sa opcionim protokolom „Sl. list CG“ br. 02/09 od 27. 07. 2009.*

Konvencija navodi da države potpisnice, među kojima je i Crna Gora, OSI garantuju njihova politička prava i mogućnost da ta prava uživaju na osnovu jednakosti sa drugima.¹⁰ U skladu sa tim, Crna Gora se obavezala da osigura da OSI mogu da ostvare efektivno i puno učešće u političkom i javnom životu na osnovama jednakosti sa drugima, neposredno ili preko slobodno izabраних predstavnika/ca, uključujući pravo i mogućnost da biraju, budu birani, kroz: osiguravanje da izborni postupak, izborna mjesta i materijali budu odgovarajući, pristupačni i lako razumljivi, zaštitu prava na tajno glasanje na izborima i referendumima bez zastrašivanja i garantovanje izražavanja slobodne volje kao birača/ice, dopuštanje pružanja asistencije prilikom glasanja na njihov zahtjev i od strane lica koje one odaberu.

Konvencija dalje propisuje i mogućnost kandidovanja, efektivnog ostvarivanja mandata i vršenja svih javnih funkcija na svim nivoima vlasti.

UN Komitet za prava OSI je u izvještaju o stanju u Crnoj Gori¹¹ sa zabrinutošću uočio da određene fizičke i informacione barijere i dalje postoje u glasačkom procesu. Komitet je preporučio Crnoj Gori da izmijeni izborne zakone i poslovničke o radu da bi: (a) Pružila svim OSI pravo glasa i kandidovanja na izborima; i (b) Osigurala nesmeten fizički pristup glasanju, obezbijedila mehanizme da osigura tajnost glasanja bez obzira na vrstu invalidnosti i dostupnost ostalih izbornih materijala kao što su informacije u pristupačnim formatima u skladu s Opštim komentaron Komiteta br. 2 o pristupačnosti.

⁹ Član 5 UN Konvencije o pravima OSI

¹⁰ Član 29 UN Konvencije o pravima OSI

¹¹ <https://www.gov.me/dokumenta/1812f22c-d8a6-42a5-9fe6-e8da4f5c6886>

Zemlje članice Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) obavezale su se 1991. godine, Dokumentom iz Moskve¹² da će preduzeti korake da obezbijede jednake mogućnosti za OSI kako bi u cjelosti učestvovala u životu društva u kojem žive, kao i da će promovisati učesće OSI u donošenju odluka o svim temama od njihovog interesa.

3.2. Domaći pravni okvir

Prema Ustavu Crne Gore, Crna Gora je nezavisna i suverena država, republikanskog oblika vladavine, te građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, zasnovana na vladavini prava.¹³ Nosilac suverenosti je građanin/ka koji ima crnogorsko državljanstvo, a koji vlast ostvaruje neposredno i preko slobodno izabраниh predstavnika/ca.¹⁴

Crna Gora jemči i štiti prava i slobode, koji su nepovredivi, a svako je obavezan da poštuje prava i slobode drugih.¹⁵ Zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu. Neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju.¹⁶ Prava i slobode ostvaruju se na osnovu Ustava i potvrđenih međunarodnih sporazuma.

Svi su pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo.¹⁷

¹² <https://www.osce.org/files/f/documents/2/3/14310.pdf>

¹³ Član ¹ Ustava Crne Gore

¹⁴ Član ² Ustava Crne Gore

¹⁵ Član ⁶ Ustava Crne Gore

¹⁶ Član ⁸ Ustava Crne Gore

¹⁷ Član ¹⁷ Ustava Crne Gore

Pravo da bira i da bude biran ima državljanin/ka Crne Gore koji je navršio 18 godina života i ima najmanje dvije godine prebivališta u Crnoj Gori. Biračko pravo se ostvaruje na izborima, opšte je i jednako. Izbori su slobodni i neposredni, a glasanje je tajno. ¹⁸

Zakon o zabrani diskriminacije¹⁹ propisuje da je zabranjen svaki oblik diskriminacije, po bilo kom osnovu. Diskriminacija je, prema ovom Zakonu svako pravno ili faktičko pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na nekom od ličnih svojstava, među kojima je **invaliditet**. ²⁰

Lex specialis, Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom²¹, pod diskriminacijom po osnovu invaliditeta u oblasti političkog i javnog života smatra svako uskraćivanje, ograničavanje ili otežavanje ostvarivanja prava na biračko pravo, prava na samostalno glasanje ili glasanje uz pomoć asistenta, kao i onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje pristupa, kretanja, boravka i rada u prostorijama političkih partija, uskraćivanje ili ograničavanje prava na kandidovanje, imenovanje i izbor na javnu funkciju, da bira i bude biran/a u organe upravljanja, kao i da efikasno obavlja dužnosti i javne funkcije na svim nivoima vlasti uz pomoć tehnologija za pomoć licima sa invaliditetom. ²²

¹⁸ Član ⁴⁵ Ustava Crne Gore

¹⁹ „Službeni list Crne Gore“, br. ⁴⁶/2010, ¹⁸/2014 i ⁰⁴²/17

²⁰ Član ² Zakona o zabrani diskriminacije

²¹ „Službeni list Crne Gore“, br. ⁰³⁵/15, ⁰⁴⁴/15

²² Član ²⁵ Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom

Najopsežnije, biračkim pravom se svakako bavi **Zakon o izboru odbornika i poslanika**.²³ Biračko pravo, u smislu ovog zakona, obuhvata prava birača: da biraju i da budu birani; da kandiduju i da budu kandidovani; da odlučuju o predloženim kandidatima i izbornim listama; da kandidatima/kinjama javno postavljaju pitanja; da budu pravovremeno, istinito, potpuno i objektivno informisani o programima i aktivnostima podnosilaca izbornih lista i o kandidatima/kinjama sa tih lista, kao i da raspoložu drugim pravima koja su predviđena ovim zakonom.²⁴

BM određuje OIK, na predlog MUP, najkasnije 20 dana prije dana održavanja izbora. **BM mora da ima dovoljno prostora da svi članovi/ice BO mogu nesmetano i u svakom trenutku imati uvid i pristup biračkim kutijama i biračkom materijalu.** OIK najkasnije 10 dana prije dana održavanja izbora, oglašava koja su BM određena i koji će birači/ice glasati na pojedinom biračkom mjestu.²⁵

MUP dostavlja obavještenje o izborima biračima/icama, najkasnije sedam dana prije dana održavanja izbora. Ovo obavještenje sadrži informacije: dan i vrijeme održavanja izbora, broj i adresu biračkog mjesta na kome se glasa i broj pod kojim je birač/ica upisan u izvod iz biračkog spiska. Obavještenje mora biti i u formatu dostupnom BSI. Obaveza BSI je da zahtjev sa navedenim željenim formatom dostavi MUP najkasnije 15 dana prije održavanja izbora.²⁶ Za parlamentarne izbore, DIK, bliže propisuje oblik i izgled šablona za glasački listić, koji mora da prati oblik i izgled glasačkog listića.²⁷

²³ "Službeni list Republike Crne Gore", br. 004/98, 005/98, 017/98, 014/00, 018/00, "Službeni list Savezne Republike Jugoslavije", br. 073/00, 009/01, 041/02, 046/02, 045/04, 048/06, 056/06, "Službeni list Crne Gore", br. 046/11, 014/14, 047/14, 012/16, 060/17, 010/18, 109/20).

²⁴ Član 10 Zakona o izboru odbornika i poslanika

²⁵ Član 65 Zakona o izboru odbornika i poslanika

²⁶ Član 68 Zakona o izboru odbornika i poslanika

²⁷ Član 74 Zakona o izboru odbornika i poslanika

Na dan izbora, prije početka glasanja, BO utvrđuje da li je izborni materijal potpun i u ispravnom stanju te uređuje BM uz obezbjeđivanje tajnosti glasanja.²⁸

Prema ovom Zakonu, OSI mogu ostvariti biračko pravo:

- Uz korišćenje šablona za glasanje;
- Uz asistenciju osobe koju sami odaberu;
- Putem pisma (od kuće).

BSI ima pravo da glasa uz pomoć asistenta kojeg on sam odredi, a koji je dužan da listić popuni na način na koji mu BSI naloži. Glasanje za BSI ne može obaviti član/ica BO, ni opunomoćeni/a predstavnik/ca podnosioca izborne liste. BSI može glasati putem pisma, a zahtjev se podnosi najkasnije do 13h na izborni dan.²⁹

Standardi pristupačnosti javnih objekata za OSI definisani su Zakonom o uređenju prostora i izgradnji objekata, te bliže Pravilnikom o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom.³⁰ Navedeni pravilnik propisuje da rampa, između ostalog, mora biti nagiba do 5%, širine najmanje 120 cm u spoljašnjem prostoru, odnosno najmanje 90% cm u unutrašnjem prostoru, čvrstu površinu obrađenu protiv klizanja, te ogradu sa rukohvatima.³¹

²⁸ Član ⁷⁵ Zakona o izboru odbornika i poslanika

²⁹ Član ⁸⁵ Zakona o izboru odbornika i poslanika

³⁰ <https://www.gov.me/dokumenta/85a0d4a1-c6f9-438b-8257-00a6493d49ce>

³¹ Član ¹¹ Pravilnika

Lift, treba da ima dimenzije **110 x 140 cm** u unutrašnjosti, ru-kohvat u liftu na visini od 90 cm, te **zvučnu najavu** i informacije na **Brajevom pismu** na komandnoj ploči.³² **Ulazni prostor** objekta mora da ima jednokrilna vrata širine korisnog prostora od najmanje 110/210 cm ili dvokrilna 2 x 90/210 cm, koja se otvaraju prema spolja ili klizno, a **prag vrata** ne može biti viši od 2 cm.³³ **Hodnici** moraju da imaju širinu najmanje 150 cm, a sve hodne površine treba da budu u istom nivou.³⁴ Pravilnik se posebno bavi i uređenjem **glasačke kabine**. **Glasačka kabina za osobe koje koriste invalidska kolica** mora da ima gornju ploču izvedenu na visini od najviše 85 cm, obezbijeđen slobodan prostor u kabini u radijusu od 150 cm, te da bude izvedena najbliže ulazu u prostor i/ili prostoriju u kojoj se obavlja glasanje³⁵, a od ulaznih vrata objekta do glasačke kabine za osobe oštećenog vida treba da bude postavljena taktilna crta vođenja širine najmanje 40 cm sa užljebljenjima u smjeru vođenja. Ako se u objektu nalaze tri ili više glasačkih kabina istog tipa, jedna od njih mora ispunjavati uslove pristupačnosti.³⁶

Parking mjesto mora biti smješteno najbliže pristupačnom ulazu u objekat i mora da bude veličine 370 x 500 cm za jedan automobil, te 590 x 500 cm za dva automobila.³⁷ Na javnom parkiralištu i u javnoj garaži, kao i uz objekat izvodi se 5% pristupačnih parkirališnih mjesta u odnosu na ukupni broj parkirališnih mjesta (najmanje jedno).³⁸

³² Član ¹³ Pravilnika

³³ Član ¹⁷ Pravilnika

³⁴ Član ¹⁸ Pravilnika

³⁵ Član ²⁷ Pravilnika

³⁶ Ibid

³⁷ Član ⁴⁰ Pravilnika

³⁸ Član ⁵¹ Pravilnika

DIK je na sjednici održanoj 23. marta 2022. godine³⁹ razmotrila i usvojila inicijative SSCG i UMHCG, izmijenila **Pravila o određivanju i uređenju biračkih mjesta i o mjerama kojima se obezbjeđuje tajnost glasanja**⁴⁰ i **Pravila o jedinstvenim standardima za izborni materijal**⁴¹, te uputila akt svim OIK i naložila da obrate pažnju na izmijenjene odredbe, neophodnost njihove primjene, kako bi se obezbjedili uslovi za samostalno i tajno glasanje OSI.

U skladu sa ovim Pravilima, najznačajnije novine u izbornom procesu tiču se sljedećih pitanja:

1) **Šablon za glasanje mora biti izrađen od odgovarajućeg materijala u tamno plavoj boji, te pratiti izgled glasačkog listića, sa metalnim prstenovima, kako bi se obezbijedila tajnost glasanja.** Do sada šablon, koji inače prati izgled glasačkog listića, nije imao prstenove već samo otvore, pa su postojale pritužbe da prilikom glasanja na šablonu ostaju tragovi hemijske olovke čime se narušava tajnost glasanja. Uvođenjem novog šablona sa metalnim prstenovima **eliminise se ugrožavanje tajnosti glasanja.**

2) Kako bi svaka OOV mogla da se upozna sa **sadržajem glasačkog listića**, na svakom BM moraju se nalaziti **dva glasačka listića na Brajevom pismu.** Ona će biti dio izbornog materijala i biće informativnog karaktera. Iako svjesna činjenice da Brajevo pismo nije kodifikovano u crnogorskom pravnom sistemu, DIK je bila stava da je potrebno napraviti iskorak u cilju unapređenja prava OSI u ovom dijelu.

³⁹ <https://dik.co.me/novine-u-izbornom-procesu-koje-se-odnose-na-osobe-sa-invaliditetom/>

⁴⁰ "Službeni list Crne Gore", br. 011/16, 076/17 i 033/22

⁴¹ "Službeni list Crne Gore", br. 015/14, 005/22 i 033/22

3) **Kutija za glasanje** treba biti postavljena na **ravnoj površini** čija visina nije veća od 40 cm kako bi osoba niskog rasta i korisnici/e kolica mogli **samostalno** da stave glasački listić u glasačku kutiju. Do sada su članovi BO spuštali glasačku kutiju kada glasa osoba niskog rasta ili korisnik/ca kolica, što je ugrožavalo tajnost glasanja. DIK je zaključila da BM mora biti uređeno na način da svi članovi BO imaju nesmetan pogled na glasačku kutiju.

4) Po pitanju **uređenja BM**, DIK je u skladu sa svojim nadležnostima izdala uputstvo OIK da u unutrašnjosti BM budu postavljene **tamno crvene etison trake** koje će olakšati OOV orijentisanje od ulaza do stola gdje preuzimaju glasački listić i dalje do kabine za glasanje, te od kabine za glasanje do glasačke kutije i dalje do izlaza s BM. Osim navedenog, prilikom određivanja BM OIK je dužna da vodi računa da ista budu određena na lokacijama gdje postoje objekti koji su prilagođeni OSI.

4. Organi za sprovođenje izbora

Organi za sprovođenje izbora su: DIK, 25 OIK (svaka lokalna samouprava, Prijestonica i Glavni grad) i BO.

DIK ima stalni i prošireni sastav. Stalni sastav DIK čine: **predsjednik/ca i deset članova/ica**, dok prošireni sastav čine po jedan opunomoćeni/a predstavnik/ca podnosioca izborne liste.

Predsjednika/cu DIK imenuje Skupština na osnovu javnog konkursa. Aktuelni predsjednik DIK nije predstavnik političke partije.

U **nadležnosti** DIK⁴² je staranje o zakonitom sprovođenju izbora, praćenje primjene zakona, usklađivanje rada OIK, te vršenje nadzora nad njihovim radom, te utvrđivanje jedinstvenih standarda za izborni materijal. DIK ima svoju veb stranicu⁴³ na kojoj objavljuje sve akte i podatke od značaja za sprovođenje izbora, kao i privremene i konačne rezultate glasanja na svakom BM. U odnosu na sprovođenje izbornih radnji za parlamentarne izbore, DIK je odgovorna za nabavku i distribuciju izbornog materijala OIK, među kojima izdvajamo šablone za glasanje i informativnu brošuru na Brajevom pismu.

OIK u stalnom sastavu imenuje skupština opštine prema utvrđenim pravilima.⁴⁴ OIK čine: **predsjednik/ca i četiri člana/ice** u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni/a predstavnik/ca podnosioca izborne liste. OIK se staraju i organizuju tehničke pripreme za zakonito sprovođenje izbora. Uz to, određuju BM za izbor odbornika/ca i poslanika/ca, te obrazuje BO i imenuje predsjednika/cu i članove/ice BO za izbor odbornika/ca i poslanika/ca i organizuje njihovu edukaciju (obuku) o procedurama za rad BO.⁴⁵ Na veb sajtu DIK nalaze se podstranice veb sajtova OIK.

BO čine **predsjednik/ca i četiri člana/ice** u stalnom sastavu i po jedan opunomoćeni/a predstavnik/ca podnosioca izborne liste.⁴⁶

Svakoj političkoj partiji zastupljenoj u odgovarajućoj skupštini pripada broj predsjednika BO srazmjerno proporcionalnoj zastupljenosti odborničkih mjesta u skupštini, a BM na kojima bi pojedina politička partija predlagala predstavnika/cu za predsjednika/cu BO, OIK određuje žrijebom.

⁴² Član ³² Zakona o izboru odbornika i poslanika

⁴³ <https://dik.co.me/>

⁴⁴ Član ²³ Zakona o izboru odbornika i poslanika

⁴⁵ Član ²⁷ Zakona o izboru odbornika i poslanika

⁴⁶ Član ³⁵ Zakona o izboru odbornika i poslanika

BO se imenuje za svako BM, najkasnije 10 dana prije dana određenog za održavanje izbora. Izuzetno, na obrazloženi zahtjev, sastav BO može se mijenjati i nakon isteka roka od 10 dana, a najkasnije 12 sati prije otvaranja BM.

Predsjednika/cu i članove/ice BO kao i opunomoćene predstavnike/ce podnosilaca izbornih lista, u slučaju njihove odsutnosti ili spriječenosti, u vršenju poslova i zadataka BO zamjenjuju njihovi zamjenici/e.

BO neposredno sprovodi glasanje na BM, te se stara o održavanju reda na BM za vrijeme glasanja, a određuje, iz reda svojih članova/ica, četiri povjerenika/ce za glasanje van BM.⁴⁷ Bliža pravila o radu BO uređuje DIK.

5. Metodologija za posmatranje izbornog dana sa stanovišta pristupačnosti za OSI u Crnoj Gori

Metodologija posmatranja izbornog dana usko je povezana sa pravnom regulativom čija je temeljna analiza izrađena u pripremnom periodu. Na osnovu iste, SSCG je razvio obrazac za prikupljanje podataka, Priručnik o pravima i obavezama posmatrača/ica te standardizovanu metodologiju obuka koja uključuje simulaciju mjerenja na BM.

⁴⁷ Član ³⁷ Zakona o izboru odbornika i poslanika

Posmatrači/ice izbornog dana

SSCG je regrutovao posmatrače/ce putem javnog poziva za prijavu posmatrača/ica koji je objavljen putem zvanične internet stranice ⁴⁸ i profila na društvenim mrežama. Primarni uslov za angažovanje posmatrača/ica je da isti nijesu članovi/ice političke partije, niti da aktivno podržavaju bilo koju političku partiju, te da podržavaju i/ili promovišu prava OSI na ravnopravno učešće u svim sferama života.

Od prijavljenih 78, za obuke je odabrano 60 osoba od kojih je 59 prošlo obuku.

Tokom obuka, posmatrači/ce su bili upoznati sa osnovama ljudskih i građanskih prava OSI, principima jednakosti i nediskriminacije u skladu sa relevantnim domaćim i međunarodnim propisima.

Dodatno, posmatrači/ce dobili su jasna i precizna uputstva o svojim pravima i obavezama i izvještavanju na izborni dan te su potpisali i Kodeks ponašanja.

Pozivni centar

SSCG je organizovao i Pozivni centar za prikupljanje i analizu podataka od operatera/ki. Za operatere/ke angažovane u Pozivnom centru održan je poludnevni trening. Na treningu je predstavljen obrazac za prijavu nepravilnosti od strane OSI, kako bi se utvrdio njihov sadržaj i način korišćenja. Sa posebnom pažnjom objašnjen je Gugl obrazac i način izvještavanja sa BM, a kako bi se razjasnile sve eventualne nedoumice, organizovana je simulacija rada sa posmatračima/cama. U Pozivnom centru organizovanom u SSCG na dan izbora angažovano je 6 osoba, od čega tri OSI, koji su radili u dvije smjene.

⁴⁸ <https://ss-cg.org/?p=4263>

Izborni dan i izvještavanje sa BM

SSCG je na izborni dan rasporedio 50 mobilnih posmatrača/ica, među kojima 8 OSI, u sve tri crnogorske regije (jug, centralni i sjeverni dio) i to u 80% opština u Crnoj Gori: Andrijevica, Bar, Berane, Bijelo Polje, Cetinje, Gusinje, Danilovgrad, Herceg Novi, Kolašin, Kotor, Mojkovac, Nikšić, Plav, Pljevlja, Podgorica, Rožaje, Tuzi, Ulcinj, Žabljak, Zeta. Posmatranje nije vršeno u pet opština: Budvi, Petnjici, Plužinama, Tivtu, Šavniku, jer su izostale prijave posmatrača/ica iz ovih gradova.

Posmatrači/ice su bili mobilni, što znači da nijesu posmatrali izborni dan na jednom BM, nijesu bili prisutni na otvaranju, zatvaranju BM i brojanju glasova, već su posjetili više BM i nadgledali u skladu sa pomenutim elementima. Važno je istaći činjenicu da je uključeno i 8 osoba s različitim vrstama invaliditeta među posmatračima/icama, što je proces učinilo krajnje inkluzivnim.

Posmatrači/ce SSCG su na izborni dan izvijestili sa 505 BM. Minimalan broj BM koje je posjetio i ocjenjivao svaki akreditovani posmatrač/ica je bio 8, a maksimalan 15. Posmatrači/ce su se na BM uglavnom zadržali najmanje 30 minuta.

Monitoring se vršio u 5 kategorija i to: okolina BM, prilaz, ulazni prostor BM, rad BO i uređenost prostorije BM u odnosu na fizičku pristupačnost i pristupačnost izbornog materijala.

Tokom boravka u i oko BM, posmatrač/ica bilježili su odgovore na pitanja o (ne)pristupačnosti direktno u Obrazac za izvještavanje. Nakon napuštanja BM, posmatrač/ica je odmah ispunjavao/la Gugl obrazac za izvještavanje.

Primljeni podaci iz Gugl obrazaca su verifikovani i analizirani u Pozivnom centru. Dodatno, tim analitičara/ki analizirao je podatke i o tome pravovremeno obaviještavao javnost putem saopštenja za medije i plasmanom dodatnih informacija na društvenim mrežama.

Uz primanje informacija od posmatrača/ica, Pozivni centar primao je i prijave OSI u cilju identifikacije eventualnih nepravilnosti vezanih uz kršenje njihovih prava na dan izbora.

Izvještavanje javnosti o posmatračkoj misiji

U susret izbornom danu, SSCG je putem medija i vlastitih profila na društvenim mrežama, koristeći saopštenje, informisao javnost o posmatranju izbornog dana.⁴⁹ U datom saopštenju, zainteresovana javnost je takođe bila pozvana, posebno OSI, da prijavljuju nepravilnosti u vezi sa nemogućnošću pristupa BM.

Za izborni dan, SSCG je razvio detaljan plan komunikacije s javnošću, koji je podrazumijevao: dva saopštenja o toku izbornog dana u pogledu (ne)pristupačnosti BM OSI, koji su bili bazirani na izvještajima posmatrača/ica. Saopštenja su objavljena na izborni dan u 13h⁵⁰ i 19h⁵¹. Tokom izbornog dana na društvenim mrežama su aktivno objavljeni sadržaji u skladu sa izvještajima posmatrača/ica.

⁴⁹ <https://ss-cg.org/?p=4415>

⁵⁰ <https://ss-cg.org/?p=4327>

⁵¹ <https://ss-cg.org/?p=4334>

Dan nakon izbora u PR Centru je organizovana konferencija za medije, gdje su sumirani rezultati posmatranja, te predstavljani preliminarni nalazi (ne)pristupačnosti BM OSI.⁵²

6. Rezultati

6.1. Analiza prvog okvira

Pravni okvir u Crnoj Gori⁵³ u velikoj mjeri garantuje nesmetano ostvarivanje biračkog prava za OSI. Zakon o izboru odbornika i poslanika sadrži nekoliko normi koje se odnose na uslove za ravnopravno ostvarivanje aktivnog biračkog prava kao što su: dobijanje obavještenja o BM u zahtijevanom pristupačnom formatu, glasanje uz pomoć asistenta, glasanje putem pisma i mogućnost glasanja uz korišćenje šablona za glasački listić. Zakon ne propisuje izgled šablona, ni materijal od koga treba da bude izrađen, kako bi se obezbijedila apsolutna tajnost glasanja, već je to propisano podzakonskim aktima DIK. Međutim, niti Zakon, niti podzakonska akta DIK-a ne propisuju obavezu da BM moraju biti pristupačna za sve OSI, a što obuhvata obavezu pristupačnosti prilaza, ulaznog prostora i nesmetanog kretanja na samom BM. No, i norme koje su adekvatne unazad deset godina se nedosledno implementiraju od strane izborne administracije, a na čemu se mora dodatno raditi.

Zakon ne predviđa profesionalizaciju izborne administracije, a ona je od krucijalnog značaja. Članovi/ce DIK i OIK moraju biti profesionalci, a ne predstavnici/ce političkih partija, kako bi se akcenat postavio na unapređenju izbornog procesa. Takođe, Zakon ne propisuje kaznene odredbe zbog nečinjenja, odnosno neprimjenjivanja zakonskih normi, a njihovo uvođenje doprinijelo bi jačanju svijesti svih aktera u izbornom procesu.

⁵² <https://ss-cg.org/?p=4361>

⁵³ Detaljnije u odjeljku ³. Pravni okvir

6.2. Izborni dan

Svim posmatračima/cama je bilo omogućeno nesmetano posmatranje što je bilo presudno za efikasno obavljanje njihovog posla.

Monitoring se vršio u 5 kategorija i to: okolina BM, prilaz, ulazni prostor BM, rad BO i uređenost prostorije BM u odnosu na fizičku pristupačnost i pristupačnost izbornog materijala.

Iako je DIK usvojila izmjene koje obavezuju sve OIK da obezbijede samostalnost i tajnost glasanja OSI, to se prema nalazima posmatranja nije desilo.

Uzimajući u obzir značajan broj BM na kojima su izostali elementi pristupačnosti, poput: pravilno postavljenih etison traka, šablona za glasanje na stolovima, te brošura na Brajevom za informisanje, nižih polica u kabinama, niže postavljene glasačke kutije, može se zaključiti da ni ovaj izborni proces nije omogućio svim BSI da dostojanstveno, samostalno i tajno ostvare biračko pravo.

Analizirajući nalaze posmatrača/ica može se zaključiti da članovi/ce BO nijesu u dovoljnoj mjeri edukovani o načinima glasanja OSI, kao ni o obavezujućim elementima pristupačnosti na BM.

U nastavku slijede ključni nalazi po kategorijama.

6.2.1. Okolina BM

Pristupačnost BM predstavlja preduslov za ostvarivanje aktivnog biračkog prava na osnovi jednakosti sa drugima, te osigurava mogućnost da BSI nesmetano može da parkira automobil i iz njega bezbjedno izađe.

Okolina BM je u potpunosti bila pristupačna za OSI na samo 12,7% BM. 87,3% posmatranih BM nije bilo u potpunosti pristupačno, odnosno parking se nije nalazio u neposrednoj blizini, nije bio označen znakom pristupačnosti ili nije bio adekvatnih dimenzija, a u okolini BM je bilo nepropisno parkiranih automobila koji su blokirali pristup OSI.

Parking za OSI treba da se nalazi u neposrednoj blizini BM, odnosno neposredno kod ulaza u BM⁵⁴, što je bio slučaj na **58% posmatranih BM**. Isti postotak parking mjesta je bio označen znakom pristupačnosti. Pristup BM blokirali su nepropisno parkirani automobili na **14,3% posmatranih BM**, što je značilo da je automatski onemogućen pristup korisnika/ca invalidskih kolica. Adekvatnih dimenzija, odnosno minimalno 370 x 500 cm⁵⁵ bila su parking mjesta na **32,1% posmatranih BM**.

6.2.2. Prilaz BM

Trotoari, staze, su često izrađeni bez elemenata pristupačnosti, od klizajućih materijala, a na istima su postavljeni stubići, žardinjere i slične prepreke. Kako bi OSI, korisnici/ce invalidskih kolica, mnogih pomagala, oni koji se usljed invaliditeta otežano kreću mogli pristupiti, ivičnjaci moraju biti spuštene, a sa spuštenog dijela ivičnjaka neophodno je ukloniti sve potencijalne prepreke. Na ovaj način, OSI će nesmetano prići BM.

Prilaz BM bio je značajno otežan.

⁵⁴ Član ⁴⁰ Pravilnika o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom

⁵⁵ Član ⁵⁰ Pravilnika o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom

Prilaz BM u potpunosti je bio pristupačan na 57,6% od posmatranih BM, što znači da je ivičnjak, ukoliko je postojao, bio niži od propisanih 2 cm⁵⁶, te da nijesu postojale nikakve druge prepreke za pristup u vidu postavljenih betonskih stubića, žardinjera i slično.

U okviru samog prilaza BM, ivičnjak, viši od 2 cm u 39,6% od posmatranih BM onemogućavao je bezbjedan prilaz korisnicima/ama kolica, kao i osobama koje koriste druga pomagala, poput hodalice, štapa. Teren prema BM izrađen od klizajućih materijala, npr. mermer ili linoleum, bio je na 13,3% posmatranih BM, što je predstavljalo rizik za kretanje OSI, a na 12,5% posmatranih BM kao prepreka za prilaz postojali su betonski stubići, žardinjere i slično.

6.2.3. Ulazni prostor u BM

Važnost osiguranja pristupačnosti ulaznog prostora u BM je neophodna kako bi OSI mogla da ostvari biračko pravo na jednakim i ravnopravnim osnovama kao i drugi građani/ke.

Lokacije za BM neadekvatno izabrane.

BM, po pravilima koje je usvojila DIK, moraju da se određuju na način da su pristupačna OSI, odnosno da imaju adekvatan pristup⁵⁷, ravnu podlogu⁵⁸, kosu rampu⁵⁹ ili lift⁶⁰ za osobe koje se otežano kreću ili su korisnici/ce invalidskih kolica.

Ulazni prostor u BM u potpunosti nije bio pristupačan na čak 83,8% od ukupno 505 posmatranih BM što pokazuje da lokacije ovih BM nijesu pažljivo odabrane od strane OIK, jer ulaz nije bio ravan ili nije imao adekvatnu rampu. Samo 16,2% lokacija za BM bilo je odabrano u skladu sa elementima pristupačnosti, koji su omogućili nesmetan ulazak OSI.

⁵⁶ Član 41 Pravilnika o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata

⁵⁷ za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom

⁵⁸ Član 13 -//-

⁵⁹ Član 14 -//-

⁶⁰ Član 15 -//-

Na ulaznim prostorima koji nijesu ravni, u čak 63% nije bilo rampe ili je ista postojala nagiba višeg od 8%, uz prisustvo stepenika/ca. Ovo je značajno onemogućavalo nesmetan pristup BM. Ukoliko je BM u objektu koji nema obezbijeđen pristup biračima/cama koji koriste invalidska kolica ili se otežano kreću, pristup se može bezbijediti privremenim montažnim kosim rampama (od punog drveta ili metala) nagiba ne većeg od 8%.

Ulaz je bio ravan, bez stepenika, na svega 15,8% posmatranih BM i time je na ovim BM bilo omogućeno nesmetano kretanje OSI.

Ulaz u BM u potpunosti je bio pristupačan za osobe s tjelesnim invaliditetom na svega 32,3% od posmatranih BM. Ovo označava da su ulazna vrata bila dovoljno široka da kroz njih mogu proći korisnici/e invalidskih kolica, da su otvorena oba krila ukoliko postoje dvokrilna vrata, da prag ulaznih vrata, ukoliko postoji, nije viši od 2 cm, te da su hodnici minimalne širine 120 cm.

Vrata ulaznog prostora u BM su bila dovoljno široka, najmanje 85 cm⁶¹, za prolaz korisnika/ca invalidskih kolica na 62,4 posmatranih BM.

Na 67,3% postojala su dvokrilna vrata na ulazu u BM, no drugo krilo nije bilo otvoreno na 45,5% posmatranih BM, čime nije bilo omogućeno da korisnici/ce invalidskih kolica nesmetano uđu na BM.

Hodnici su na 96,2% posmatranih BM bili adekvatne širine od minimalno 120 cm⁶² te je na taj način bilo omogućeno nesmetano kretanje OSI kroz hodnike.

⁶¹ Član 17 -//-

⁶² Član 18 -//-

Na 42,6% posmatranih BM nije bilo praga na ulaznim vratima dok je na na 28,5% isti bio viši od 2 cm što je predstavljalo prepreku korisnicima/ama invalidskih kolica.

Mnogim OSI je usljed nepristupačnosti prilaza i ulaznog prostora onemogućeno da ostvare svoje biračko pravo na dostojanstven način, jednako i ravnopravno kao i drugi građani/ke, uz odsustvo diskriminacije.

6.2.4. Informacije o biračkim mjestima i biračkim odborima

Tokom kratkotrajnog boravka na BM (u prosjeku oko 30 minuta), posmatrači/ce su takođe vršili posmatranje rada BO i prikupljali opšte informacije o BM.

Posmatranje je pokazalo djelimična nepoštovanja propisanih procedura uz izostanak učešća OSI u sastavu BO.

Prema informacijama BO 99,4% posmatranih BM otvoreno je na vrijeme u 7.00h ujutru.⁶³ Posmatrači/ce su izvijestili/e kako članovi/ice BO nijesu imali propisno istaknute akreditacije na 28,3% posmatranih BM, a na 19% posmatranih BO koristio se telefon⁶⁴, iako je Zakonom izrazito zabranjeno korišćenje telefona, računara, tableta na biračkim mjestima. Tokom identifikacije birača/ica, BO je naglas izgovarao njihovo ime i prezime⁶⁵ na 3,8% posmatranih BM.

Posmatrači/ce su prikupljali/e i informacije o sastavu BO i to putem upita prema predsjedniku/ci ili zamjeniku/ci predsjednika/ce BO. U odnosu na mjesto predsjednika/ce BO, prednjače osobe muškog pola sa 65,7%, u odnosu na osobe ženskog pola 34,3%.

⁶³ Član 70 Zakona o izboru odbornika i poslanika

⁶⁴ Član 71a Zakona o izboru odbornika i poslanika

⁶⁵ Član 69 Zakona o izbotu odbornika i poslanika

Na pitanje da li u članstvu BO ima OSI, na samo 17 od 505 posmatranih BM (3,4%) je odgovoreno potvrdno što znači da OSI nijesu prepoznate kao ravnopravni učesnici/ce izbornog procesa. Dodatno, pojedini BO pokazali su potpuno neadekvatan pristup prema OSI. Na primjer, na pitanje „Da li u članstvu BO ima OSI?“ jedan od posmatrača/ica dobio/la je odgovor: „Hvala Bogu nemamo. Svi smo zdravi.“

6.2.5. Kretanje i uredjenost BM

BM moraju biti uređena tako da omogućavaju samostalno kretanje svih OSI, bez obzira na vrstu invaliditeta. Samostalno kretanje po BM omogućava da OSI bezbjedno dođu do stola za kojim sjedi BO, preuzmu adekvatan materijal za glasanje, te nastave kretanje do glasačke kabine, izvrše čin glasanja, te ubace listić u glasačku kutiju i nesmetano izađu sa BM.

BM nijesu bila uređena tako da omogućavaju samostalno i nesmetano kretanje i glasanje OSI.

Samo 21,4% od posmatranih BM bilo je u potpunosti pristupačno OOV što znači da su na ovim BM bila dostupna dva šablona za glasanje i dvije brošure na Brajevom pismu, da su isti bili dostupni zajedno s ostalim biračkim materijalom na stolu BO, te da su etison trake pravilno postavljene.

Po pitanju uredjenosti BM za OOV, etison trake ⁶⁶, koje treba da budu u kontrastu od boje poda, u čak 66,5% posmatranih BM nijesu bile postavljene. Etison trake koje su bile postavljene na 33,5% BM su uglavnom bile kontrastne boje od boje poda, tj. izražajno vidljive. U 22,4% slučajeva bile su postavljene pravilno, od ulaznih vrata do stola za kojim sjedi BO, dalje do glasačke kabine i glasačke kutije s linijom povratka do izlaza, te je tako bilo omogućeno samostalno kretanje osoba potpuno i djelimično oštećenog vida na tim BM.

⁶⁶ *Pravila o određivanju i uređenju biračkih mjesta i o mjerama kojima se obezbjeđuje tajnost glasanja, "Službeni list Crne Gore", br. 011/16, 076/17 i 033/22*

Osvjetljenje je na **91,1% posmatranih BM bilo adekvatno**. Iako pitanje koje nije zakonski regulisano, ni obavezujuće u Crnoj Gori, na **72,1% posmatranih BM**, prema riječima BO, dozvoljeno je potpisivanje izvoda iz biračkog spiska faksimilom za OSI.

Šablon za glasanje ⁶⁷ koji omogućava tajnost glasanja OOV pratio je izgled glasačkog listića i bio je izrađen od čvršćeg materijala, sa prorezima gdje su brojevi izbornih lista. **Dva šablona za glasanje su bila dostupna na 95,8% BM**. Obaveza je da se na svim BM nađu dva šablona za glasanje, jedan za glasanje na BM, drugi kao materijal za glasanje putem pisma. Međutim, na **čak 37,4% BM** šabloni nijesu bili na stolu sa drugim izbornim materijalom. To je značilo da su birači/ice oštećenog vida prilikom dolaska na BM stavljeni u neprijatnu situaciju, te čekali da članovi/ce BO pronadu šablone za glasanje.

Kako bi svaka OOV mogla da se upozna sa sadržajem glasačkog listića, na svakom BM su se trebale naći dvije brošure na Brajevom pismu ⁶⁸, što je uglavnom ispunjeno, i to na **93,5%** od posmatranih BM.

U vezi sa glasanjem osoba nižeg rasta i korisnika/ca invalidskih kolica, 52,3% posmatranih BM bilo je u potpunosti pristupačno, što znači da je niža polica za glasanje bila pravilno postavljena, te da visina glasačke kutije nije prelazila propisanih 85 cm.

Na **68,9%** posmatranih BM u kabini je bila postavljena niža polica za glasanje na visini do 80 cm, dok je glasačka kutija na **62,4%** bila postavljena tako da gornja ivica ne prelazi 85 cm.

⁶⁷ Član ⁸⁴ Zakona o izboru odbornika i poslanika

⁶⁸ Pravila o jedinstvenim standardima za izborni materijal "Službeni list Crne Gore", br. ^{015/14}, ^{005/22} i ^{033/22}

7. Prijavljene nepravilnosti od strane OSI

Uz analizu izvještaja sa terena, Pozivni centar SSCG je primao i prijave nepravilnosti od strane OSI o eventualnim kršenjima njihovih prava na izborni dan. Pozivni centar je radio tokom izbornog dana u periodu od 07.00 - 21.00h i za taj period primio prijave od strane samo četiri OSI.

Prijave su se odnosile kako na uređenost BM, tako i na izborni materijal i to kako slijedi:

- Prijavljeno je da korisnik/ca invalidskih kolica nije mogao/-la ostvariti svoje biračko pravo u pogledu ulaznog prostora i pristupačnosti BM za OSI. Naime, ulazni prostor BM nije bio ravan, bilo je nekoliko stepenica bez predviđene rampe, zbog čega korisnici/ce invalidskih kolica nijesu mogle ući na BM. Prema navodima podnosioca/teljke prijave, njemu/njoj je već treći put u 2023. godini onemogućeno da iskoristi pravo glasa ravnopravno s drugima, bez obzira što se obraćao pravosudnim institucijama. Iako je pravosudna institucija donijela rješenje kojim je obavezala OIK da na prvim sljedećim izborima obezbjedi nesmetan ulaz korisniku/ci invalidskih kolica, to se nije desilo ni tokom dva kruga predsjedničkih izbora, ni na parlamentarnim izborima.

Konkretno, riječ je o BM u predškolsko-vaspitnoj jedinici, koje je prema Zakonu o uređenju prostora, trebalo biti pristupačno za sve OSI još 2013. godine.

Ova nepravilnost pokazatelj je da se pojedine OIK, osim što ne biraju pristupačna BM, oglašuju o rješenja pravosudnih organa, ponavljajući utvrđenu diskriminaciju.

- U radu BO prijavljena je nepravilnost nepravilno postavljenog glasačkog listića u okviru šablona za glasanje. BO također nije dozvolio OOV glasanje uz podršku asistenta, dok je glasačka kabina bila preuska za dvoje ljudi – birača/icu i njegovog/njenog pomoćnik/ca.

Iako Zakon o izboru odbornika i poslanika predviđa da OSI može ostvariti biračko pravo uz asistenciju osobe po izboru, BO grubo krši pomenutu odredbu Zakona, s obzirom na to da asistent/kinja nije član/ica BO, te su stečeni svi pravni uslovi. Takođe, članovi/ice BO osim nepoznavanja zakonske regulative, onemogućavaju tajno i samostalno glasanje osobe uz korišćenje šablona za glasanje.

Prijavljene su nepravilnosti kod glasanja OOV. Jedna osoba prijavila je neodgovarajuću osvijetljenost na BM, dok je druga osoba prijavila da na BM nije bilo postavljenih etison traka. Uređenost BM propisana je podzakonskim aktom DIK, koji se i prema ključnim rezultatima posmatračke misije ne poštuje od strane OIK. Etison trake omogućavaju samostalno kretanje OOV u okviru BM, te samostalno i tajno glasanje.

Imajući u vidu da je ovo treći izborni ciklus u 2023.godini, a u pojedinim gradovima, njih 14, čak četvrti izborni ciklus od oktobra 2022. godine, ne iznenađuje mali broj prijavljenih nepravilnosti od strane OSI. Ova situacija govori da su OSI obeshrabrene da prijave nepravilnosti, što je posljedica dugotrajnog nerješavanja problema pristupačnosti BM OSI.

Iz godine u godinu, od izbornog ciklusa do izbornog ciklusa, ponavljaju se nepravilnosti, kao i preporuke, koje izborna administracija ne uzima za ozbiljno i ne rješava.

SSCG je/će svakako svim zainteresovanim OSI u postizbornom periodu omogućiti besplatnu pravnu podršku. Dvije OSI najavile su i podnošenje tužbi, a proces izrade istih je u toku.

Zaključak

Posmatranje je izvršeno u okviru projekta Posmatranje vanrednih Parlamentarnih izbora 11. juna 2023. godine, s naglaskom na osobe s invaliditetom sa dva cilja: prikupljanje i analiza podataka o pristupačnosti biračkih mjesta i izbornog materijala na izborni dan, i zagovaranje unaprjeđenja za ravnopravnije učestvovanje osoba s invaliditetom u izbornim procesima. Posmatranje je sprovedeno uz finansijsku i tehničku podršku Nacionalnog demokratskog instituta (NDI).

U narednom periodu, a na osnovu ovog izvještaja, ključnih nalaza i preporuka, SSCG će pokušati da utiče na postizanje što većeg stepena pristupačnosti izbornog procesa za OSI. Izvještaj će biti i ključni dokument za iniciranje izmjena i dopuna u odnosu na neophodnu izbornu reformu, te omogućavanje ravnopravnog učesća OSI u svim izbornim procesima, da biraju i da budu birani.

Stoga još jednom pozivamo sve navedene institucije/organizacije da u saradnji sa Savezom i ostalim organizacijama civilnog društva, sistemski i kontinuirano implementiraju gorenavedene preporuke u okviru izborne i drugih neophodnih reformi kako bi se ostvarila sva ustavom zagarantovana prava OSI.

Finalni izvještaj će se koristiti kao alat za buduće inicijative prema donosiocima/teljicama odluka, a koji će u prvoj fazi razgovaranja biti upućen na adrese svih relevantnih institucija. Sastanak će se prioritetno organizovati u Skupštini Crne Gore, a svakako i sa DIK radi predstavljanja izvještaja i početka, odnosno nastavka iniciranja dosljedne realizacije preporuka iz istog.

Izrazi zahvalnosti

Zahvaljujemo se svim akterima izbornog procesa, a posebno DIK, koja je kroz svoj rad i usvajanje podzakonskih akata prepoznala važnost pristupačnosti izbornog procesa te samostalnog i tajnog ostvarivanja biračkog prava OSI. Takođe zahvaljujemo i svim BO koji su omogućili nesmetan rad posmatračima/cama akreditovanim ispred SSCG.

Zahvaljujemo se svim posmatračima/icama, operaterima/kama, kao i OSI koje su doprinijele ovom projektu koji je, po prvi put u Crnoj Gori, omogućio sistematično posmatranje izbornog dana vezano za ostvarivanje biračkog prava OSI.

O Savezu slijepih Crne Gore

Savez slijepih Crne Gore (SSCG) je nevladina, neprofitna organizacija, koja okuplja oko 1000 osoba potpuno i djelimično oštećenog vida, a koje su učlanjene u osam lokalnih organizacija slijepih. Lokalne organizacije slijepih pokrivaju područje svih opština u našoj zemlji. Savez je osnovan 11. aprila 1947. godine na Cetinju, a sadašnje sjedište je u Podgorici.

Već sedam i po decenija, otkako je formiran, Savez je pokretao brojne zakonodavne inicijative, koje su imale za cilj unapređenje, zaštitu i dosljednu primjenu širokog spektra prava osoba oštećenog vida, kao i na razvoju različitih vrsta programa i servisa, kojima se podstiče podizanje nivoa svijesti šire društvene zajednice, ali i samih osoba oštećenog vida o njihovim potrebama, mogućnostima, potencijalima, samostalnom kretanju i življenju, obrazovanju i zapošljavanju, pravu na jednak i dostojanstven položaj u društvu, izbornim pravima itd.

Vizija SSCG je da su osobe oštećenog vida osnažene i uključene u društvo.

Misija SSCG je uključenost osoba oštećenog vida kroz podsticanje i sprovođenje aktivnosti koje ističu sposobnosti i jačaju njihovu ličnost.

Više o Savezu slijepih Crne Gore možete pročitati na <https://ss-cg.org/> .

